

dočanstvom duha bio plodno tlo za teozofiju.

Teško je jasno definovati, što je teozofija. Sami se teozofci tuže, da su: terminologija, definicije, nazori i težnje teozofije nestalni i nedostatno precizirani. Teozofija hoće da bude svjetovni nazor, neka vrst filozofije. Da li je teozofija religija, u tom se najugledniji teozofci ne slažu. Teozofija nije u prvom redu ni teurgija, niti okultizam ni spiritizam. Razlika nije potpuna, nego leži samo u tom, što je kod teozofije glavno usko jedinstvo s „apsolutnim“. Teozofija, koja se kod teozofa rabi najčešće u značenju svojstva ili iskustva, je gledanje panteističkog „apsolutnog“, do kojega se dolazi time, da se odloži individualna svijest. Prema tomu je teozofija vrst idealističkog panteizma.

Teozofski pokret osnovali su Jelena Petrovna Blavatsky i Henry Steele Olcott. Velika je stečevina bila za taj pokret Annie Besant, koja je sada prva osobnost u tom pokretu. Osim u Indiji imade sada teozofa po čitavom svijetu. Iza smrti Jelene Blavatsky (g. 1891.) bilo je po izvješću „Encyclopaedia Britannica“ 100.000 teozofa.

Teozofija imade trostruku svrhu: 1. biti jezgra općenitog bratimstva među čovječanstvom bez obzira na rasu, stališ i konfesiju; 2. unaprediti studij arijskih i drugih spisa, koji se protežu na vjeru i znanost o svijetu, te naglašivati važnost arijske literature, poimeće brahmanske, budističke i zoroastrijske; 3. istraživati tajne u naravi i duševne sile u čovjeka.

Teozofija je nemoguća i nedokazana nauka — to je mistika, koja je na sasvim krivom putu. Teozofija naučava stvari, koje su u protuslovlju s historijom, prirodnim znanostima i filozofijom. Teozofija, kako O. Zimmermann kaže, ide krivim putem lažnom božanstvu. (Isp. Laacher Stimmen 1910. br. 9. i 10.) E. L.

Misli jednoga liječnika o vjeri. Proučavajući tek prirodne znanosti, a zanemarujući filozofiju, historiju i teologiju, dolaze danas mnogi naučnjaci do toga, da odbace pozitivnu kršćansku religiju, u kojoj su se rodili i u kojoj su djetinjstvo proveli. Odbacivši pozitivnu religiju prihvaćaju ili naravnu religiju ili — što je

još češće i gore — monizam, dakle ateizam. Monizam zabacuje svaku podlogu naravne i pozitivne religije, a prihvaća tek prirodu i prirodne zakone. Tobaže u ime prirodnih znanosti s najvećom lakoćom, s najvećim mirom niječu monisti sve naravne religiozne, a napose sve kršćanske istine. Kad čitamo njihova djela, čitav sistem kršćanske nauke nalikuje kuli, koja se stubokom ruši pod snažnim udarcima monističkih protivnika. Ali to je tek na prvi pogled. Ogledamo li iz bližega te udarce, vidjet ćemo da su to ne udarci ratnih kugaljica, već bazgovih kuglica. Zdrave filozofije, znanstvene jezgrovitosti ni za lijek, doskočiće i blistave fraze na mjestima, gdje bi bili poželjni najkrepči argumenti; način pisanja poetičan i zamamljiv.

To je karakter i najnovije ovakove knjige „Krankes Christentum“, što ju je napisao strelčki liječnik Dr. Georg Lomer (Leipzig 1911. S. 109). Dr. Lomer je kršćanin protestant, ali monistički. Ne vjeruje u presv. Trojstvo, ne vjeruje u božanstvo Isusovo, dapače ni u historičku egzistenciju Kristovu, ne vjeruje u osobnoga Boga, ne vjeruje u dušu ni u život onkraj groba. Neba ni pakla nema. „U vrtlogu svemirskih svijetova gdje je mjesto za nebo, o kojemu sanja crkvena legenda“ (Str. 39.) „Pakao nema u svemiru mjesta, naši ga teleskopi ne zamjećuju (str. 39.)“ itd. U opće Dr. Lomer ne priznaje za istinu niti jedan jedini članak „Vjerovanja Apostolskoga“ — ali zato ipak želi ostati „kršćanin“. Poput ostalih monista prima on iz cijele kršćanske nauke samo dvije moralne zapovijedi: ljubav k Bogu i ljubav k bližnjemu, i s njima spojene neke zapovijedi iz dekaloga (prvu, četvrtu, petu, šestu, sedmu i osmu), ali dakako uz „neke“ modifikacije. Boga poistovetuje s prirodom.

U napomenutoj knjizi „Krankes Christentum“ hoće Dr. Lomer polazeći sa svoga stajališta da „kritički“ ocijeni sve nauke i uredbe svoje protestantske crkve. Na taj način kritizira dekalog, vjerovanje, molitvu, sakramente, sv. Pismo, liturgiju, hierarhiju, djelovanje crkve itd. Ocijenivši „kritički“ sve to predlaže, što bi se od sveukupne kršćanske nauke moglo zadržati kao prava i trajna

jezgra za buduću sveopću svjetsku religiju. Dr. Lomer naime mnije, da je ljudskome rodu na domaku novo doba, doba kadno će svi ljudi — prosvijetljeni novom kulturom — prigrliti jednu vjeru i biti članovi jedne crkve; ta bi crkva po mnijenju njegovu imala biti pročišćena (i te kako!) protestantska crkva.

Ne bi bilo bez zanimljivosti slijediti Dra. Lomera u njegovim izvodima stopu po stopu, ali zato bi trebalo mnogo prostora, a na obranu trebalo bi napisati apologiju čitave kršćanske nauke. Zgodnije nam se čini iz Lomerove knjige iznijeti neke izreke, koje je on i nehotice napisao na obranu kršćanstva i njegovih uredaba. Pravdi za volju prisiljeni su višeput i najljući protivnici priznati istinu. Hajde da vidimo neka priznanja Lomerova.

1. U modernim se državama na račun kulture vodi žestoka borba protiv religiozne obuke u školi. Država tjera crkvu iz škole i hoće sama da u svoje ruke uzme čudorednu pouku mladeži. Zanimljivo je, da bezvjerac Dr. Lomer ovu taktiku osuđuje. Pravdi za volju priznaje, da je crkva sačuvala kroz dvije hiljade godina kršćansku ideju ljubavi k bližnjemu. Pa nastavlja: „Hoćemo li danas taj sistem promijeniti, pa školi (dakako državnoj!) dosuditi ono, što je prije vršila crkva t. j. gajenje kršćanskoga čudoređa, to bismo po mome uvjerenju čistoću kršćanske ideje doveli u veliku pogibao. Škola je danas — a to je dobro (ako je!?) — mnogo intenzivnije izložena dnevnim strujama, nego li crkva. Odstranimo li crkvu pa uvedemo li poduku u kršćanskom čudoređu kao predmet u školu, moramo biti pripravnici da će kršćanstvo nekoć biti baš tako razvodnjeno, kao što je danas poduka u povijesti. Škola je i odviše čedo vladajućega sistema, kojemu se nikako ne može oprijeti“ (Str. 69.). Tu je Dr. Lomer rekao veliku istinu. Vladajući se sistemi mijenjaju, ljudi raznih „osvjedočenja“ dolaze na vladu, a ti prema svojoj volji ravnaju i školskom obukom. Kad bi državna škola sama vodila poduku u kršćanskom čudoređu, postalo bi kršćanstvo doskora i te kako „razvodnjeno“. Primjer s poviješću je dobar. Ne vidimo li i kod nas u Hrvatskoj, kako stanoviti profesori

povijesti znadu historijske činjenice prikazivati posve u „svom“ duhu i po svom „čefu“? Što bi bilo, kad bi oni izravno i religiju tradirali? S pravom dakle zaključuje Dr. Lomer: religiozna i čudoredna pouka mora pripadati crkvi.

2. Bezvjercima, a i mladim katolicima ne ide u glavu javno i zajedničko bogoslužje u katoličkoj crkvi. Čemu sv. misa, čemu propovijed, čemu molitva? Poznati Hoensbroech nazivlje katoličke obrede hokus-pokusima. Pa ipak i u toj točki daje bezvjerac Dr. Lomer katoličkoj crkvi prekrasno svjedočanstvo. Posve istinito kaže on: „Psihološka je činjenica, da naše pamćenje one stvari najlakše i najvjernije pamti, koje prima uz neko čuvstvo. Kraj, s kojim nas veže vez čuvstva, tako nam se usiječe u pamet sa svim svojim pojedinostima, da ga ne ćemo lako zaboraviti. Osoba, koju ljubimo ili koju mrzimo, sa svim svojim vlastitostima živi mnogo trajnije u našoj pameti, nego osoba nama ravnodušna. Na taj se način i istina, koju primamo uz neko čuvstvo, mnogo življe usiječe u dušu, nego istina pukim školskim načinom naučena. (Umovanje Dra. Lomera posve je korektno!). Zato su crkvene organizacije od vajkada veliku važnost stavljale u buđenje čuvstva. Molitva, pjesma, glazba i razni svečani obredi glavni su faktori, kojima se kani pobuditi čuvstvo i kojima se to doista polučuje. Ove stvari još i danas većma drže milijune pobožnih vjernika u katoličkoj crkvi nego li gola poduka u vjerskim člancima. Protestantizam mnogo manje upotrebljava ova spoljašnja sredstva, zato se općenito govoreći — s mnogo manjim uspjehom može boriti protiv — praznine svojih crkvi“ (str. 69. i 79). To je i razlog zašto Dr. Lomer želi, da čudoredna odgoja pripadne crkvi a ne školi. Eto dakle, kako razborito postupa crkva katolička njejujući vanjsko bogoslužje. Koliki poticaj katoličkim svećenicima, da promiču ljepotu bogoslužja i krasotu kuće Božje!

3. Želimo li znati, koje dijelove javnoga bogoslužja pripušta dr. Lomer u budućoj svjetskoj crkvi, čujmo dalje: „Od izvanjskih oblika crkvenih može se poprimiti u budućnosti vrlo

mного, možda veći dio. Propovijed (čujtel!) i liturgija uz nužne promjene može ostati; što više i crkvena molitva — ta moćna sugestija (dakako po mnijenju dra. Lomera!) — ne gubi svoje opravdanosti, ako se obavlja umjereno i na pravi mjestu. Poželjno bi bilo nešto više umjetničkih sredstava, kao što je crkveno pjevanje i instrumentalna umjetnost (Zar katolička Crkva nema toga u izobilju?...). Mase se ne predobivaju akademskim razlaganjima, nego krepkim apelom na sjetila, kako to čini umjetnost u najraznolikijim svojim oblicima... Konačno zar nije i liturgija, zar nije propovijed umjetnina? (Što bi rekao dr. Lomer tek za brevijar katoličkih svećenika ili za obrede velikoga tjedna, kad bi ih poznao!) (Str. 71.) Moderni liječnik daje i tu lijepo priznanje katoličkoj liturgiji.

4. Danas se udara na sakrament sv. reda, razlika između klera i laika, treba da padne. Moderni svijet ne treba svećenika. Pa ipak što traži dr. Lomer u budućoj religiji bez osobnoga Boga i bez Krista? Traži posebno svećenstvo. Kaže on: „Krst kao svetak nadjenutoga imena i uspomena na primitak u kršćansku zajednicu, potvrda kao svetak zrelosti (sve to po protestantskom shvaćanju!), vjenčanje, pokop — koja bi obitelj u tim važnim životnim časovima mogla biti bez svećane, utješne i okrijepne riječi nekoga, koji je baš za to zvan. Taj zvani jest i ostat će uvijek: župnik“. (Str. 72.) Dakle posebno je svećenstvo nužno u novoj bezvjerskoj crkvi. Svakako dragocjeno priznanje!

5. Kako dr. Lomer iznosi mnogo toga u prilog katoličkoj crkvi, tako donosi i mnogu poraznu o svojoj protestantskoj crkvi. „Dok katolička crkva“, kaže on, „u svojoj ukočenoj neslomivosti bez prestanka drži fikciju o nadčovjstvu svećeničkom, okrunjenu dogmom papine nepogrješivosti, to pravi evangeličari župnik hoće i mora da bude tek primus inter pares... Posljedica svemu tomu jest, da su katolički bojni redovi kudi kamo disciplinarniji (tako je!), dok su evangeličari uslijed svoje slobode duha i savjesti većma izvrgnuti ranama i napadajima (i te kako!) ali

su zato beskrajno većma sposobni za razvoj“ (Str. 76.). I tu je dr. Lomer rekao — prem nehotice — pohvalu katoličkoj crkvi, dok je hvaleći protestantizam otkrio najveću njegovu sramotu. Na čast protestantima njihova sloboda i razvoj! Protestantaska teologija tako se razvija, te od pravoga kršćanstva nije ostalo gotovo ništa. Mnogi njihovi učenjaci zabacuju s dr. Lomerom i samu historičku osobu Kristovu.

6. Dr. Lomer je spreman priznati katoličkoj crkvi i to, da je svetija i da je korisnija po rod ljudski od protestantske. Katolička crkva, već u teoriji svetija od evangeličke, znala je od vajkada pomoću začudne svoje organizacije svoju opću korisnu djelatnost izvrsno upotrijebiti, u posebne sebične i vladohlepne nakane (potvora!). Glavno njeno oružje u tom nastojanju jesu bezbrojni redovi, koji svojom djelatnošću na školskom i karitativnom polju najuspješnije promiču klerikalnu (strašno!) vlast nad dušama“ (Str. 89.). „U protestantskim zemljama je općenito govoreći karitativno djelovanje u rukama svjetovnih oblasti“ (str. 90.). Dakle ipak ide katolike prednost!

7. Kršćanstvo je religija mira i ljubavi. Prema tomu ona grana kršćanstva je pravog nauči Kristovoj bliža, koja većma promiče mir, slogu i ljubav među ljudima. Po mnijenju monističkoga doktora medicine katolička crkva i tu dobiva paomu. „Crkvene izjave u prilog nastojanju za očuvanje svjetskoga mira doista su zadnjih decenija tek sporadičke (tako on!). Ne osvrćemo li se na peti kongres za svjetski mir u Chikagu god. 1893., gdje su zastupnici svih konfesija izjavili, da su svi ljudi braća i da valja odstraniti rat, to za posljednje vrijeme imade jedino katolička crkva zaslugu, da je opet i opet podsjetila na očuvanje mira“ (str. 93.). Dr. Lomer spominje izrično dvije enciklike pape Leona XIII., pa kaže: „I kasnije rimska crkva — neizrecivo vješta da se posluži i najnovijim mogućnostima kako bi proširila svoju vlast (da se ne namiješ!) — prigodice opet i opet vraćala se na ideju mira. Nasuprot protestantizmu držao se po strani i daleko od djela, koje se može nazvati kršćanskim u pravom znamen-

vanju riječi kao malo koje. Na svoju štetu sve je više zaboravila Lutero-va crkva biti nositeljicom velikih ideja, ideja, što pokreću svijetom, ideja, koje su značajkom našega vremena" (str. 94). Čitajući ovako laskavo priznanje, mi se katolici, možemo samo radovati.

8. Na jednom mjestu govori dr. Lomer o ekspanzivnosti pojedinih religija. Prem nerado mora i tu katoličkoj crkvi dosuditi prvenstvo. Za primjer uzima konverzije u Ruskoj iza edikta tolerancije god. 1905. Od 454.900 ruskih podanika prešlo je u katoličku crkvu 233.000, dok je na islam prešlo 50.000, na protestantizam 14.500, na židovstvo 4000, na budizam 3400. Promatrajući te brojke priznaje: „Rimska crkva pokazuje prema ovomu izvanrednu podobnost, sebi odane mase držati u gospodstvu zadovoljavajući grubijemu njihovu instinktu (hm! hm!), što više „organizirati ih u izrične bojovne svrhe“. (Str. 99.) „Nema dvojbe, papinstvo danas šaljući naprijed glavne bojovne čete, religiozne redove, napreduje gotovo na svakoj liniji; polovičnost ga protestanata u tom najsnažnije potpomaze... Po jednom brojenju imade tri do četiri stotine tisuća katoličkih redovnika. U novije vrijeme množe se svom brzinom i u prvobitno (zar zbilja ??) protestantskim centrima u Engleskoj, Holandiji, Sjevernoj Americi. I opet su katoličke bolnice i škole uspješno sredstvo, kojim pronicava kao i praktička crkva rimska mami ovčice u tor“ (o samo da što brojnije ulaze! Str. 100). „Prema ovoj moćnoj zbitosti papinstva je protestantizam, koji se u toliko dijelova raspao (dakle ipak raspao, a ne razvio!), u organizaciji i u vanjskom radu bez dvojbe u pozadini. Veće grupe, kao Luterani, Kalvini, Cvinglijevci, Metodisti, pa manje grupe kao Baptisti, Adventisti, Mormoni i bezbrojne druge sljedbe: svi ti imadu svoje osebnosti i posebne interese, koji se vrlo teško (priznajemo!) dadu podložiti jedinstvenoj svrsi već zato što nema instancije, koja bi ujedinjivala kao što Rim imade u papi (no, hvala Bogu, da i to priznaje!). Uz to je rimska crkva bogata, pa joj služe

za misijonarske svrhe posve drukčije svote nego li protestantizmu svih boja (tu se gosp. pisac dobroano ogriješio o istinu!) (Str. 101). Svakako je Dr. Lomer i u napomenutim riječima o katoličkoj crkvi kraj svega podmetanja ipak mnogu laskavu i istinitu rekao.

9. Još je jedna važna stvar, gdje se dr. Lomer mnogo približio istini, a to je kad govori o vrhovnoj upravi crkve. Crkva je organizacija, uređeno društvo s jedinstvenim vodstvom. Takovo društvo jest i opet katolička crkva. „Crkva kao posvema svoje vrsti životna zajednica, je umjetnina je organička u sebi jedinstvena cjelina, koju može sazdati (mi dodajemo i uzdržati) samo ruka i glava jednog pravog umjetnika. Katolička i evangelička crkva ovakove su umjetnine, katolička svakako kud i kamo veća od evangeličke (pa zašto onda protestanti toliko rogobore na princip jedinstva katoličke crkve, t. j. na primat rimskog pape?) (Str. 84). Još jasnije izriče dr. Lomer istu misao na drugom mjestu: „Religija je po svojoj biti internacionalna, ona je među narodima i kraj narodā. Crkva kao najodličnija čuvarica religije — treba jedne instancije, u kojoj bi se ova jedinstvena misao najljepše izrazila. Ona treba ove instancije već zato, da uzmogne izvesti one goleme socijalne i svjetovno-mirovne zadaće svoje“ (Str. 104). Tim riječima izrazio je dr. Lomer opravdanost crkvenog primata tako jasno, te je jedva trebao jasnije izraziti. Ipak za vrhovnu upravu buduće svijetovne općenite crkve ne predlaže jednu osobu, dakle papu, nego općeniti sabor: „Vrhovni i jedini organ evangeličke svijetovne crkve imade biti sinoda, koja bi sastojala od zastupnika pojedinih uprava i sinoda“ (Str. 104). Dakle imitacija katoličkog ekumenskog sabora! Nama je katolicima svakako milo čuti od bezvjerskog protestanta gdje odobrava temeljne principe katoličkog crkvenog ustava pa i u omraženoj točki primata.

Pa da nisu i protivnici apogeti katoličke crkve!

Dr. K. Dočkal.

